

5. Мальцман Т. Б. Усыновление по новому советскому законодательству / Т. Б. Мальцман // Ленинские идеи и новое законодательство о браке и семье : тезисы докладов научной конф. – Саратов, 1969. – С. 75–80.
6. Матвеев Г. К. Советское семейное право : учебник / Г. К. Матвеев. – М. : Юрид. лит. 1978. – 240 с.
7. Веберс Я. Р. Понятие родства как основания возникновения прав и обязанностей / Я. Р. Веберс // Вестник МГУ. – 1962. – С. 28–32.
8. Антимонов Б. С. Советское наследственное право / Б. С. Антимонов, К. А. Граве. – М. : Госюриадат, 1955. – 264 с.
9. Кабышев О. А. Усыновление. Опекa и попечительство над детьми / О. А. Кабышев. – М. : ПРИОР, 1998. – 96 с.
10. Муратова С. А. Семейное право : учебник / С. А. Муратова. – [2-е изд., перераб.]. – М. : Эксмо, 2006. – 355 с.
11. Рязанцев В. В. Правоотношения усыновления в российском семейном праве : [моногр.] / В. В. Рязанцев. – М., 2001. – 276 с.
12. Нечаева А. М. Семейное право : учебник / А. М. Нечаева. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристь, 2005. – 329 с.
13. Антокольская М. В. Семейное право : учебник / М. В. Антокольская. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристь, 2002. – 336 с.
14. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
15. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1360768802321912>

А. О. Згама,

*кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри цивільного та господарського права і процесу
Інституту національного та міжнародного права,
Міжнародний гуманітарний університет*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ НОРМ ГОСПОДАРСЬКОГО, ЦИВІЛЬНОГО Й АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСІВ ІЗ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ АКТІВ

У п. 4 розділу IV Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливої судової системи в Україні відповідно до європейських стандартів зазначається, що уніфікація процедур судового розгляду є важливим напрямом удосконалення судочинства, якщо завдання певного виду процесу не вимагає особливих правил [1].

Законодавець перебуває на шляху уніфікації норм Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПКУ) [2], Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПКУ) [3] та Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [4]. Свідченням цього є внесені зміни до процесуальних кодексів, що стали наслідком прийняття нового закону «Про судоустрій і статус суддів» [5]. Безперечно, уже зроблені спроби узгодження положень кодексів у питанні перегляду судових актів в порядку апеляції мають свої переваги.

Спробуємо проаналізувати положення процесуальних кодексів, які б, на нашу думку, сприяли кінцевій меті будь-якого судочинства – захисту порушених чи оспорюваних прав та законних інтересів осіб.

Так, в адміністративному судочинстві закріплено повноваження апеляційної інстанції з відмови у відкритті апеляційного провадження (п. 4 ст. 189 КАСУ). Окремої норми в ЦПКУ та ГПКУ щодо підстав відмови у прийнятті апеляційної скарги не має. Проте цікавою є позиція Верховного Суду України та Вищого господарського суду з цього приводу. Зокрема питання відмови вирішується

ними на рівні постанов Пленуму. Наприклад, у п. 5 Постанови Пленуму ВГСУ від 17.05.2011 р. № 7 зазначаються обставини, що виключають перегляд судових актів суду першої інстанції апеляційним господарським судом з винесенням з цього приводу відповідної ухвали [6]. У п. 8 Постанови ВСУ від 24.10.2008 р. № 12 також йдеться про можливість відмови судді-доповідача у прийнятті апеляційної скарги [7]. Здавалося б, такий підхід є звичайним формуванням судової практики. Разом з тим варто відмітити, що органи судової влади діють в межах своїх повноважень, визначених, насамперед, нормами процесуальних кодексів та інших правових актів, що мають силу закону. Оскільки ні в ЦПКУ, ні в ГПКУ не визначаються підстави для відмови у прийнятті апеляційної скарги, закріплювати їх на рівні постанов Пленуму не можна, а отже, відповідних прав апеляційна інстанція в цьому плані не має.

Ст. 297 ЦПКУ уповноважує суддю-доповідача в одноособовому порядку вирішувати питання про повернення апеляційної скарги. Аналогічні положення відображені в ст. 189 КАСУ. У господарському процесі апеляційна скарга повертається апеляційним господарським судом у складі колегії суддів, що, на наш погляд, не впливає на ефективність розгляду справ, а лише свідчить про дотримання формальних процедур та сприяє додатковій завантаженості апеляційної інстанції та зайвим витратам держави.

Відповідно до ст. 188 КАСУ і ст. 91 ГПКУ апеляційна скарга разом зі справою надсилається судом першої інстанції до апеляційного суду у триденний строк. Ч. 2 ст. 296 ЦПКУ передбачає, що суд першої інстанції на наступний день після закінчення строку для подання апеляційної скарги надсилає її разом зі справою до апеляційного суду. Один день є досить закоротким терміном, зважаючи на велику завантаженість місцевих судів.

Враховуючи специфіку господарської діяльності, господарського обороту, проблем, які постали з фінансовою кризою, нестабільністю позицій, відображених у прийнятих органами державної влади правових актів, великого значення набуває оперативність господарського судочинства на будь-якій його стадії. Відповідно до ст. 102 ГПКУ апеляційна скарга на рішення розглядається у двохмісячний строк, на ухвалу – п'ятнадцятиденний строк з дня постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до провадження. Такий строк розгляду скарг передбачений і ЦПКУ (ст. 303-1). Оскільки в господарському та цивільному судочинстві апеляційний перегляд судових актів здійснюється за правилами повної апеляції, скорочувати строк розгляду апеляційних скарг було б нелогічним. У суддів має бути досить часу, щоб встановити об'єктивну істину по справі, при цьому не варто забувати про можливість подачі учасниками апеляційного провадження додаткових доказів, які підлягають оцінці в загальному порядку. Крім того, заслуговує на увагу положення ч. 2 ст. 303-1 ЦПКУ, яке передбачає право апеляційного суду у виняткових випадках за клопотанням сторони з урахуванням особливостей розгляду справи подовжити строк розгляду справи, але не більш як на п'ятнадцять днів, про що постановляється відповідна ухвала. Адже у судовій практиці трапляються випадки, коли рішення по справі постановляється у визначений законом строк, не зважаючи на недослідженість деяких фактів в силу тих чи інших обставин, які інколи не залежать від волі учасників процесу. Враховуючи вищезазначене, пропонуємо передбачити в ГПКУ можливість суду апеляційної справи у виняткових

випадках у зв'язку зі складністю справи продовжити строк розгляду апеляційної скарги на п'ятнадцять днів.

Реалізацією волевиявлення є можливість позивача відмовитися від позову, апелянта – від апеляційної скарги, примирення сторін. Важливість такого права не викликає сумнівів. Проте неоднозначним є положення ст. 100 ГПКУ, згідно з яким особа, яка подала апеляційну скаргу має право відмовитися від неї до винесення постанови. Разом з тим апеляційний господарський суд має право не приймати відмову від скарги з підстав, визначених у ч. 6 ст. 22 ГПКУ (якщо ці дії суперечать законодавству або порушують чий-небудь права і охоронювані законом інтереси). Таке повноваження господарського суду апеляційної інстанції не відповідає загальним засадам господарського судочинства. Зазначеного обмеження ні в ЦПКУ, ні в КАСУ не має. Крім того ст. 194 КАСУ та ст. 306 ЦПКУ закріплює право позивача відмовитися від позову, право сторін укласти мирову угоду на стадії апеляційного провадження. У зв'язку з відсутністю такої норми в господарському процесі, пропонуємо з цього питання внести зміни до ГПКУ.

ГПКУ встановлює загальний строк розгляду апеляційних скарг, в який суд має провести усі необхідні підготовчі дії для розгляду справи і вже потім призначати справу до безпосереднього розгляду. На відміну від господарського процесу, ст. 301 ЦПКУ і ст. 190 КАСУ за апеляційною інстанцією закріплено обов'язок щодо проведення дій з підготовки розгляду справи. Вважаємо, що стадія підготовчого засідання на стадії апеляційного перегляду має бути факультативною, судді повинні на власний розсуд вирішувати питання про доцільність та необхідність таких дій. Це пов'язано, насамперед, зі специфікою господарського процесу, у якому приймають участь суб'єкти господарювання, чий інтереси, як правило, представляють юридичні служби, контори тощо.

Апеляційний господарський суд не зв'язаний доводами апеляційної скарги й перевіряє законність і обґрунтованість у повному обсязі (ч. 2 ст. 101 ГПКУ). Інше бачення законодавця спостерігається в ЦПКУ (ч. 1 ст. 303) та КАСУ (ч. 1 ст. 195) з відступленням від зазначеного правила у випадку, якщо під час розгляду справи буде встановлено неправильне застосування норм матеріального або порушення процесуального права, які є обов'язковою умовою для скасування рішення. Дійсно, враховуючи те, що в апеляційному провадженні, характерному для господарського судочинства, відбувається повний перегляд справи, суддя має перевірити законність та обґрунтованість рішення незалежно від доводів апеляційної скарги. Ознаки повної апеляції в частині повноважень суду апеляційної інстанції має також і змінений цивільний процес. За чинним ЦПКУ апеляційна інстанція позбавлена права направляти справу на новий розгляд до суду першої інстанції. У зв'язку з цим апеляційному суду необхідне досить широке коло прав для виявлення і при наявності усунення судової помилки. Тому логічно обґрунтованим було б закріплення на законодавчому рівні положення щодо його виходу за межі доводів апеляційної скарги. З іншого боку, апеляційний суд не може підміняти по своїй суті суд першої інстанції. Слід врахувати, що одним з основних принципів сучасного судового процесу є принцип диспозитивності, отже, учасники процесу мають зважено підходити до формування доводів апеляційної скарги. Вважаємо, що лише при неправильному вирішенні справи апеляційний суд зобов'язаний вийти за межі цих доводів. В іншому випадку це буде зайвим і не відповідатиме

загальним засадам судочинства. Зазначене сприятиме оперативності вирішення спору та певній дисциплінованості її учасників, оскільки формує усвідомлення останніми, що спір має бути вирішений у суді першої інстанції, а апеляційна інстанція покликана реагувати на неправильність судових рішень.

Маємо переконання, що уніфікація має відбуватися в бік удосконалення будь-якого судочинства, але з урахуванням особливостей кожного з них. Так, наразі законодавець уніфіковано встановив загальне правило, за яким у цивільному судочинстві запроваджено повну апеляцію з позбавленням суду апеляційної інстанції права направити справу на новий розгляд до місцевого суду, як то передбачено і у ГПКУ. Дійсно втілена модель апеляційного оскарження є найбільш прийнятною для господарського процесу, враховуючи його специфіку, що полягає в наділенні апеляційної інстанції саме тими повноваженнями, які необхідні для апеляційного перегляду рішень та ухвал без зайвих формальностей у найкоротші строки. Проте вважаємо, що для цивільного процесу зазначене є неприйнятним, зважаючи на особливий склад його учасників. Адже у такому випадку особі захищати свої права, свободи і законні інтереси набагато важче. Наприклад, якщо справу вирішено за відсутності сторони, не повідомленої належним чином про місце засідання суду, таке рішення є безперечно незаконним (хоча встановити її місцезнаходження на практиці інколи досить складно). При цьому ця особа позбавляється права на розгляд справи тим судом, до компетенції якого вона належить, та її перегляд згодом в порядку апеляції. Крім того, йдеться й про додаткові витрати учасників процесу через необхідність проїзду до апеляційного суду, який знаходиться в обласному центрі, як собі, так і своєму представнику та свідкам, а це є суттєвим аргументом, враховуючи нинішнє матеріальне становище громадян України.

Враховуючи вищевикладене, хочеться наголосити, що завданням уніфікації не є досягнення повного словесного співпадання текстів статей або глав кодексів. Цей процес полягає у забезпеченні тотожності підходів у фіксації правової природи одного й того ж явища. Уніфікація має бути проявом удосконалення господарської, цивільної та адміністративної процесуальної форми, а не безсистемного їх реформування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні від 10 травня 2006 р. № 361/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 19. – Ст. 23., ст. 1376.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07 липня 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41, 41–42, 43, 44–45. – Ст. 1468.
6. Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 травня 2011 р. № 7 // Вісник господарського судочинства. – 2011. – № 3. – С. 23.
7. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку : Постанова Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-08>